

ЗАКОНОДАВЧІ ЗАСАДИ КОЛЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ АВТОРСЬКИМИ ТА СУМІЖНИМИ ПРАВАМИ

LEGISLATIVE PRINCIPLES OF COLLECTIVE MANAGEMENT OF COPYRIGHT AND RELATED RIGHTS

Подолєв О.О., аспірант кафедри права інтелектуальної власності
та корпоративного права

Національний університет «Одеська юридична академія»

У статті проаналізовано правові аспекти діяльності організацій колективного управління авторськими та суміжними правами. На основі аналізу наукових досліджень, положення законодавства, судової практики визначено проблемні питання у сфері управління авторськими і суміжними правами. Однією з найпоширеніших проблем у сфері колективного управління правами на об'єкти авторського права та суміжних прав є наявність кількох організацій, уповноважених на управління правами. За таких умов користувач може отримати вимогу про виплату винагороди за комерційне використання об'єктів авторського права і суміжних прав від кількох організацій колективного управління авторським правом і суміжними правами. Обґрунтовано, що в організації діяльності організацій колективного управління авторськими та суміжними правами особливе значення має встановлення порядку розподілу та використання грошових коштів. За загальним правилом інформація про отримання та розподіл коштів відображається у щорічних звітах ОКУ та передбачає зокрема дані про: зібрані кошти, розподілені кошти, кошти, які залишились не виплаченими та акумулюються на окремих рахунках. В частині коштів, які спрямовані на забезпечення діяльності виділяються зокрема плата за управління правами; суми, утримані з метою надання соціальних, культурних та освітніх послуг. Встановлено, що на законодавчому рівні відсутні чіткі правила розподілу коштів на забезпечення діяльності організацій колективного управління авторськими та суміжними правами. У законі України "Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права та (або) суміжних прав" вимагають уточнення положення про розподіл прибутку від прав, зібраного акредитованою організацією за приватне копіювання (відтворення в домашніх умовах та в особистих цілях творів та виконань, зафіксованих) у фонограмах, відеограмах, а також аудіовізуальних творах).

Ключові слова: організації колективного управління авторськими та суміжними правами, майнові права, комерційне використання об'єктів авторського права та суміжних прав, авторська винагорода.

The article analyzes the legal aspects of the activities of collective management organizations. On the basis of scientific research, provisions of legislation, judicial practice and problematic issues in the field of management of copyright and related rights are highlighted. One of the most common problems in the field of collective management of rights to objects of copyright and related rights is the presence of several organizations authorized to manage rights. In such conditions, the user may receive a claim for payment of remuneration for the commercial use of objects of copyright and related rights from several collective management organizations of copyright and related rights. It has been substantiated that in organizing the activities of organizations for collective management of copyright and related rights, the establishment of the procedure for the distribution and use of funds is of particular importance. As a general rule, information on the receipt and distribution of funds is reflected in the annual reports of the OCU and includes data on: funds collected, distributed funds, funds that remained unpaid and accumulated in separate accounts. In the part of funds that are aimed at ensuring the activities are allocated, in particular, fees for rights management; amounts withheld for the purpose of providing social, cultural and educational services. It was established that at the legislative level there are no clear rules for the distribution of funds to ensure the activities of organizations for collective management of copyright and related rights. The Law of Ukraine "On the effective management of property rights of copyright holders and (or) related rights" requires clarification of the provision on the distribution of profits from rights collected by an accredited organization for private copying (reproduction at home and for personal purposes of a work and performances recorded in phonograms, videograms, as well as audiovisual works).

Key words: organizations of collective management of copyright and related rights, property rights, commercial use of objects of copyright and related rights, royalties.

Одним із важливих майнових прав інтелектуальної власності є право на отримання винагороди за використання результатів творчої, інтелектуальної діяльності. Можливість отримання справедливої винагороди за результати творчої діяльності має важливе значення не лише з позиції фінансового забезпечення творців, а й стимулювання їх подальшої творчої діяльності, створення умов для появи нових об'єктів. Як свідчить рівень поширення піратської, контрафактної продукції в сучасних умовах рівень культури використання чужих результатів творчої, інтелектуальної діяльності не є достатньо високим, що завдає чималої шкоди не лише правовласникам, а й негативно позначається на міжнародному іміджі країни. Масштаби використання об'єктів авторського права, особливо з розвитком мережі Інтернет, не дозволяють автору самостійно відстежити всі випадки використання його творів з комерційною метою та відповідно отримати належну винагороду. У зв'язку з чим важливе значення має забезпечення ефективної діяльності організацій колективного управління авторськими та суміжними правами.

Для діяльності організацій колективного управління авторськими та суміжними правами (далі ОКУ) законодавчою підією стало прийняття у 2018 році Закону України «Про ефективне управління майновими правами правовласників

у сфері авторського права і (або) суміжних прав» (далі Закон України № 943-ІХ). З прийняттям Закону визначено більш повно порівняно з Законом України «Про авторське право і суміжні права» види організацій колективного управління, їх правовий статус та порядок реалізації покладених на них функцій. Разом з тим, щоб визначити стан правового забезпечення діяльності ОКУ вважається за необхідне проаналізувати доктринальні підходи до визначення напрямів діяльності таких організацій, а також судової практики застосування законодавства у сфері колективного управління авторськими та суміжними правами.

Серед наукових досліджень, присвячених питанням колективного управління авторськими та суміжними правами слід відзначити монографічну роботу Майданик Л.Р. «Колективне управління майновими авторськими і суміжними правами за цивільним законодавством України» 2013 р. [1]. Окремі питання діяльності організацій колективного управління досліджувались в наукових працях Яворської О. [2], В. Дроб'язко [3], Денисової Р. [4], Бондаренко С. [5]. Разом з тим, зміни, внесені Законом України № 943-ІХ потребують комплексного дослідження з урахуванням аналізу судової практики.

Правові засади колективного управління авторськими та суміжними правами було закладено Законом Укра-

їни «Про авторське право і суміжні права». Враховуючи недостатньо повне визначення всіх умов діяльності ОКУ на рівні зазначеного Закону на практиці виникало чимало дискусійних питань щодо розподілу повноважень між різними ОКУ, визначення умов фінансового забезпечення їх діяльності, акумулювання невиплаченої винагороди, повноважень ОКУ на збір та фіксацію доказів неправомірного використання об'єктів авторського права та суміжних прав з комерційною метою тощо.

В першу чергу, аналізуючи положення Закону України № 943-ІХ слід звернутись до визначення правового статусу ОКУ та видів колективного управління, яке також впливає на визначення виду та повноважень ОКУ.

Відповідно до Закону України № 943-ІХ ОКУ є неприбутковою організацією, утворюється в організаційно-правовій формі громадського об'єднання (громадська організація або громадська спілка) зі статусом юридичної особи, єдиним видом діяльності якої є виконання завдань і функцій, визначених зазначеним Законом. При цьому статус ОКУ визначається залежно від виду колективного управління авторськими та /або суміжними правами.

Наразі на рівні закону встановлено 3 види колективного управління авторськими та /або суміжними правами:

добровільне колективне управління майновими авторськими та суміжними правами може здійснюватися в будь-якій сфері управління правами, крім тих, у яких здійснюється розширене або обов'язкове колективне управління;

розширене колективне управління – здійснюється виключно у сферах, визначених Законом України № 943-ІХ; обов'язкове колективне управління – здійснюється виключно у сферах, визначених Законом України № 943-ІХ.

На відміну від добровільного управління майновими авторськими та суміжними правами, розширене та обов'язкове колективне управління може здійснюватися акредитованими ОКУ, при цьому одна ОКУ може бути акредитована на здійснення розширеного чи обов'язкового колективного управління у декількох сферах.

Існування значної кількості організацій сьогодні створюють усі передумови для розвитку ринкових відносин з явно вираженою конкуренцією. А ОКУ за своєю суттю є некомерційними організаціями. У такому розрізі говорити про доцільність існування конкуренції недоцільно. Основним призначенням інституту колективного управління, а отже, і відповідних організацій, є забезпечення суб'єктам авторських і суміжних прав реалізації їх майнових прав, а також надання можливості використовувати третім особам відповідні об'єкти авторських і суміжних прав [4, с.20].

Слід зазначити, що до прийняття Закону України № 943-ІХ було розроблено проект закону «Про внесення змін до Закону України “Про авторське право і суміжні права” щодо діяльності організацій колективного управління» від 18.04.2016 № 4461 [6], який зокрема передбачав створення однієї ОКУ, яка буде представляти інтереси авторів, виконавців та інших правовласників. Досліджуючи правові засади діяльності ОКУ, Плотнікова М. щодо зазначених положень проекту закону відзначила, що однозначним позитивним моментом таких законодавчих змін є ліквідація можливості існування нескінченної кількості організацій колективного управління. Чітке визначення сфер розширеного колективного управління, можливість правовласника заборонити здійснювати розширене колективне управління (за винятком «збору за чисті носії»), визначення ОКУ ставок колективної винагороди на умовах публічного договору (не Кабінет Міністрів України, а правовласники вирішуватимуть, якими повинні бути відрахування за використання фонограм, опублікованих із комерційною метою), ліквідація державного контролю за діяльністю ОКУ і запровадження публічного контролю в цій сфері. Зазначені положення сприятимуть збільшенню самоорганізаційних засад у сфері колективного

управління майновими авторськими та (або) суміжними правами [7].

Діяльність декількох організацій колективного управління на практиці призводить до того, що користувачі, укладаючи договір з однією ОКУ, отримують звернення щодо нарахування та необхідність виплати винагороди від іншої ОКУ. Відсутність чіткого розмежування сфер діяльності різних ОКУ за таких умов негативно позначається на користувачах, оскільки постає потреба доводити правомірність використання об'єктів авторського права та суміжних прав з комерційною метою на законних засадах.

Розглядаючи справу приватної організації «Організація колективного управління авторськими та суміжними правами» про захист прав приватного підприємства «СВІТОВА МУЗИКА» до відповідача про стягнення 223380грн компенсації за порушення майнових авторських прав шляхом публічного виконання/використання (без відповідного дозволу правовласника та без виплати авторської винагороди) твору, майнові авторські права на який належить ПП «СВІТОВА МУЗИКА» та заперечення відповідача на позов, який зазначив, що на підставі договору, укладеного між відповідачем та ВГО «Агентство охорони прав виконавців», відповідач отримав право на використання об'єктів авторського права та суміжних прав на території України за плату терміном на один рік, Господарський суд Тернопільської області зазначив, що надавши організаціям колективного управління можливість дозволяти використання об'єктів авторського права, які хоча й не перебувають в їх управлінні, але не вилучені з нього в установленому порядку, законодавець врахував специфіку діяльності суб'єктів господарювання, які здійснюють постійне використання великої кількості різноманітних об'єктів авторського права, завчасне визначення переліку яких (із встановленням правовласників та одержанням необхідного дозволу від кожного з них) є надмірно складним або взагалі неможливим (телерадіоорганізації; особи, що здійснюють ретрансляцію телерадіопрограм; власники закладів, де відбувається публічне виконання творів, тощо). Такий підхід водночас забезпечує дотримання прав суб'єктів авторського права – як щодо дозволу на використання творів, так і стосовно отримання винагороди – та дозволяє суб'єктам господарювання здійснювати використання необмеженого переліку творів без порушення майнових авторських прав, уклавши відповідний договір з однією організацією колективного управління [8].

Не менш важливим питанням у сфері діяльності ОКУ є визначення фінансових засад їх діяльності, оскільки з однієї сторони ОКУ створюються як некомерційні організації, з іншої – для забезпечення їх функціонування потребують відповідного фінансування.

Досліджуючи діяльність ОКУ, Яворська О. зазначає, що оскільки такі організації не можуть мати на меті одержання прибутку, то на законодавчому рівні з метою уникнення зловживань має бути зазначене джерело формування ресурсів на функціонування організації. Адже вона буде виконувати різні дії, спрямовані на управління майновими правами. Їх виконання забезпечуватимуть відповідні фахівці, які мають право на винагороду на підставі трудового чи цивільно-правового договору. Варто окреслити і загальні правові вимоги щодо взаємовідносин організації колективного управління та її членів, організації та інших осіб, з якими вона вступатиме у правовідносини щодо управління майновими правами. Належне правове забезпечення створення, функціонування та припинення організацій колективного управління забезпечить ефективну та прозору їх роботу [2, с. 28].

Враховуючи, що ОКУ не має спеціального фінансування, спрямованого на забезпечення їх діяльності, такі видатки формуються за рахунок коштів, які вона може отримати. На законодавчому рівні як правило визначаються загальні напрями витрати коштів та джерела їх форму-

вання. За загальним правилом інформацію про отримання та розподіл коштів відображається у щорічних звітах ОКУ та передбачає зокрема дані про: зібрані кошти, розподілені кошти, кошти, які залишились не виплаченими та акумулюються на окремих рахунках. В частині коштів, які спрямовані на забезпечення діяльності виділяються зокрема плата за управління правами; суми, утримані з метою надання соціальних, культурних та освітніх послуг.

Відповідно до ст15 Директиви 2014/26/EU Європейського Парламенту та Ради від 26.02.2014 про колективне управління авторськими та суміжними правами та мультитериторіальне ліцензування прав на музичні твори з метою онлайнного використання на внутрішньому ринку 18.05.2014 передбачено заборону ОКУ проводити утримання коштів, крім плати за управління, з доходів від прав, отриманих від управління правами на основі угод про представництво, або з прибутку від інвестування доходів від прав, якщо тільки інша організація з колективного управління, яка є стороною угоди про представництво не дасть прямої згоди на такі утримання [9].

Законом України № 943-IX однією з умов ефективного управління визначено поряд із забезпеченням ОКУ збирання, розподілу та виплати доходу від прав правовласникам у найбільш швидкий, ефективний і точний спосіб, визнано обґрунтовані витрати. Витрати організацій колективного управління на придбання товарів, робіт і послуг відповідають критерію ефективності управління, якщо вони здійснюються з використанням процедур, встановлених Законом України «Про публічні закупівлі». Слід відзначити, що окремі статті витрат, які здійснюються ОКУ з метою реалізації покладених на них функцій, визначено в Законі України № 943-IX в частині складання щорічного звіту про діяльність організацій. До можливих витрат ОКУ віднесено, зокрема: операційні та фінансові витрати, здійснені організацією, з розподілом за категоріями прав, якими вона здійснює управління. У разі якщо витрати є непрямими або такими, що не можуть бути віднесені до жодної з категорій прав, - з обґрунтуванням таких витрат; операційні та фінансові витрати в частині безпосереднього управління правами з розподілом за категоріями прав, якими управляє організація. У разі якщо витрати є непрямими і такими, що не можуть бути віднесені до

жодної з категорій прав, - з обґрунтуванням таких витрат; операційні і фінансові витрати, здійснені щодо інших, ніж управління правами, послуг. У разі використання частини суми зібраних коштів на культурні, соціальні, навчальні цілі до щорічного звіту про діяльність організації колективного управління додається спеціальний звіт з детальною інформацією про напрями використання таких коштів із зазначенням витрачених сум за кожним напрямом. Таким чином на законодавчому рівні чітко не визначено статті видатків, які може робити ОКУ з метою забезпечення їх діяльності.

Слід також відзначити, що окремі положення Закону України № 943-IX в частині розподілу зібраної винагороди можуть призводити на практиці до виникнення спірних ситуацій щодо визначення кола суб'єктів, які мають право на отримання винагороди за використання об'єктів авторського права та суміжних прав. Відповідно до ст. 23 ч.6 Закону України № 943-IX передбачено категорії правовласників, між якими розподіляється дохід від прав, зібраного акредитованою організацією за приватне копіювання (відтворення в домашніх умовах і в особистих цілях творів і виконань, зафіксованих у фонограмах, відеограмах, а також аудіовізуальних творів), а саме: особи, що володіють майновими авторськими правами на музичні твори; особи, що володіють майновими авторськими правами на аудіовізуальні твори; автори і виконавці аудіовізуального твору чи їх спадкоємці; особи, що володіють майновими суміжними правами на фонограми (відеограми); виконавці творів, зафіксованих у фонограмах (відеограмах), чи їх спадкоємці. На практиці автор аудіовізуального твору може одночасно й бути особою, що володіє майновими авторськими правами на аудіовізуальний твір, крім того, якщо автор такого твору передав права, виходячи зі змісту статті він має право на відрахування на рівні особи, якій такі права передано.

Таким чином, питання розподілу коштів та їх збору потребують більш детальної регламентації. Слід відзначити, що з прийняттям Закону України № 943-IX достатньо повно визначено правові засади діяльності ОКУ. Однак, як свідчить судова практика, через різний статус ОКУ та визначені сфери їх діяльності не виключено випадки, за яких правами на певний результат управляють різні ОКУ, внаслідок чого виникають складнощі у користувачів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Майданик Л.Р. Колективне управління майновими авторськими і суміжними правами за цивільним законодавством України : монографія, Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ : Алерта, 2013. 247 с.
2. Яворська О. Управління майновими правами суб'єктів авторського права і суміжних прав. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. №7. С.26-30.
3. В. С. Дроб'язко Колективне управління авторським правом і суміжними правами. Зарубіжний досвід. К. : ТОВ "Лазурит-Поліграф", 2010. 166 с.
4. Денисова Р. О. Колективне управління майновими авторськими та (або) суміжними правами в Україні. *Право та інноваційне суспільство*. 2016. № 2 (7). С.8-23. <http://apir.org.ua/wp-content/uploads/2016/12/Denysova7.pdf>
5. Бондаренко С. Державне регулювання діяльності організацій колективного управління правами суб'єктів авторського права та суміжних прав в Україні. *Інформація і право*. 2014. № 2 (11).
6. Про внесення змін до Закону України «Про авторське право і суміжні права» щодо діяльності організацій колективного управління: *Проект Закону № 4461 від 18.04.2016*. <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=58776&pf35401=384348>
7. Плотнікова М. Деякі питання розширення дії самоорганізаційних засад колективного управління майновими авторськими та (або) суміжними правами. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. №11. С.39-43.
8. Рішення Господарського суду Тернопільської області. Справа № 921/440/18 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78929137>
9. Директива 2014/26/EU Европейского Парламента и Совета от 26.02.2014 о коллективном управлении авторскими и смежными правами и мультитерриториальном лицензировании прав на музыкальные произведения в целях онлайнного использования на внутреннем рынке 18.05.2014. Перевод Тарасов Д.А., 2014. <http://lexdigital.ru/2014/109/>